

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Кафедра генетики, селекції рослин та біотехнології

Затверджую

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____ М.І. Мальований

“ ___ ” _____ 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СПЕЦІАЛЬНА ГЕНЕТИКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР»

Освітній ступінь: _____ Магістр _____

(назва освітнього ступеня)

Галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство

Спеціальність: 201 «Агрономія»

За програмою підготовки: «Селекція і генетика сільськогосподарських культур»,
«Насінництво та насіннезнавство»

Факультет агрономії

Умань 2020 р

Робоча програма навчальної дисципліни "Спеціальна генетика сільськогосподарських культур" для здобувачів вищої освіти спеціальності 201 «Агрономія». Умань: Уманський НУС, 2020. 16 с.

Розробник: Крижанівський В. Г., ст. викладач, канд. с.-г. н.

_____
(підпис)

Крижанівський В.Г.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри генетики, селекції рослин та біотехнології

Протокол від «__» __ 20__ року №

Завідувач кафедри, професор, доктор с.-г. н.

_____
(підпис)

Л.О. Рябовол

«__» _____ 20__ року

Схвалено науково-методичною комісією факультету агрономії

Протокол від «__» _____ 20__ року № __.

Голова _____

(підпис)

Ю.І. Накльока

«__» _____ 20__ року

© У НУС, 2020 рік
© Крижанівський В.Г., 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –4	Галузь знань <u>20 Аграрні науки і продовольство</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів –2	Спеціальність _201 «Агрономія» За програмою підготовки: «Селекція і генетика сільськогосподарських культур», «Насінництво та насіннезнавство»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	2-й
		Семестр	
Загальна кількість годин – 120		2-й	3-й
Годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		28 год.	4 год.
		Лабораторні	Лабораторні
		24 год.	10 год.
		Самостійна робота	
		68 год.	76 год.
		Вид контролю – екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 52 : 68 год.

для заочної форми навчання –14: 76 год.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Загальна генетика є провідною загально біологічною наукою, тоді як спеціальна генетика – практична наука, що вивчає морфологічні і молекулярно-генетичні маркери, які використовуються у селекції і насінництві сільськогосподарських культур.

Інтегральна компетентність – формування у студентів поглиблених знань саме тих розділів генетики рослин, які мають практичне значення для керування спадковістю і мінливістю по виведенню нових генотипів; вивчення мінливості відмінних морфологічних ознак польових культур, які широко використовуються для розпізнання генотипів, визначення найбільш надійних характеристик для ідентифікації цінних біотипів на різних етапах селекційного процесу й у насінництві.

Спеціальні компетентності:

уміння використовувати результати наукових досліджень щодо забезпечення інтенсивних та інших технологій, враховуючи їх особливості та користуючись передовим досвідом їх впровадження, розробляти наукові основи технологій вирощування сільськогосподарських культур;

уміння розробити практичні рекомендації з використання результатів наукових досліджень;

навчити студентів характеристиці генетичних маркерів основних польових культур і забезпечити магістрів обсягом знань, для їх розпізнавання;

цитогенетичні механізми вдосконалення генотипів культурних рослин у процесі селекції та забезпечення успадковування ознак при розмноженні;

каріологію, 4амо ферт склад і механізми функціонування та взаємодії генів, цитогенетичні особливості 4амо ферти і синтезу видів рослин; цитогенетику статевої організації гермафродитних, одно та дводомних роздільностатевих овочевих, плодових і ягідних культур;

генетичні, цитологічні і молекулярні механізми та біометричні методи дослідження гетерозису окремих польових, овочевих та кормових культур;

генетичні системи контрольованого розмноження, особливості успадкування ознак у поліплоїдів.

Програмні результати навчання:

уміти самостійно планувати і виконувати дослідницькі або інноваційні завдання, формулювати висновки за одержаними результатами;

аналізувати безпосередні та прогнозувати віддалені наслідки втручання в генотип рослин при гібридизації, індукуванні мутацій, поліплоїдизації та застосуванні ДНК-технологій;

виконувати біометричний аналіз загальної і специфічної комбінаційної здатності компонентів гетерозисних гібридів, оцінювати внесок окремих елементів взаємодії генотип-середовище в загальний ефект гетерозису; виконувати цитологічні дослідження мітозу, мейозу, гаметогенезу, запліднення,

ембріогенезу, аналізувати якість пилку, оцінювати рівні статевої (при схрещуваннях) само- і перехресної несумісності;
підбирати та розробляти схеми селекційно-генетичних досліджень.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1 Генетика зернових культур

Змістовий модуль 1. Генетика зернових культур

Тема 1. Задачі спеціальної генетики. Генетика пшениці

Задачі спеціальної генетики. Спеціальна генетика як ланка загальної генетики. Значення спеціальної генетики для стабілізації виробництва сільськогосподарської продукції. Історія, сучасний стан і перспективи подальшого впровадження світових і українських досягнень спеціальної генетики в селекційну практику, насінництво, розсадництво й товарне виробництво.

Генетика пшениці. Геномний склад роду *Triticum* L. Характеристика видів пшениці. Напрями і методи селекції. Віддалена гібридизація. Гени морфологічних і фізіологічних ознак.

Тема 2 . Генетика жита

Видовий склад і каріологія родів *Secale* L. I *Triticale* L. Напрями і методи селекції. Філогенетичні зв'язки. Міжвидові схрещування і 5амо ферт склад. Генетичний потенціал мінливості. Поліплоїдія. Поліморфізм жита. Список генів. Генетика морфологічних, біологічних і біохімічних ознак. Адаптивність. Гетерозис. Напрями і методи селекції.

Тема 3. Генетика ячменю

Видовий склад і каріологія родів *Hordeum* L. I *Avena* L. Список генів і групи зчеплення у ячменю. Генетичний потенціал мінливості. Генетика морфологічних, біологічних і біохімічних ознак. Успадкування кількісних ознак. Особливості пивоварних, круп'яних і кормових генотипів ячменю.

Тема 4. Генетика кукурудзи

Видовий склад і каріологія родів *Zea mays* L. . Напрями і методи селекції. Філогенетичні зв'язки. Міжвидові схрещування і амо ферт склад. Генетичний потенціал мінливості. Поліплоїдія. Список генів. Генетика морфологічних, біологічних і біохімічних ознак. Адаптивність. Гетерозис. Напрями і методи селекції.

Тема 5. Генетика тритикале

Напрями і методи селекції. Філогенетичні зв'язки. Міжвидові схрещування і 5амо ферт склад. Генетичний потенціал мінливості. Поліплоїдія. Поліморфізм

тритикале. Список генів. Генетика морфологічних, біологічних і біохімічних ознак. Адаптивність. Гетерозис. Напрями і методи селекції.

Тема 6. Генетика вівса

Напрями і методи селекції. Філогенетичні зв'язки. Міжвидові схрещування і бамо ферт склад. Генетичний потенціал мінливості. Поліплоїдія. Список генів. Генетика морфологічних, біологічних і біохімічних ознак. Адаптивність. Напрями і методи селекції.

Модуль 2. Генетика бобових культур

Змістовий модуль 2. Генетика бобових культур

Тема 7. Генетика гороху

Видовий склад і каріологія роду *Pisum L.* Генетичний потенціал мінливості. Екологічне різноманіття. Мутагенез. Генетика морфо фізіологічних ознак. Плейотропія. Системні дослідження генетичних систем продуктивності і гомеостазу. Список генів. Адаптивність. Напрями і методи селекції.

Тема 8. Генетика сої

Видовий склад і каріологія підродини *Glicine soja*. Філогенетичні зв'язки і еволюція геномів. Внутрішньовидова та віддалена гібридизація. Генетика ознак сої. Успадкування морфологічних, біологічних і біохімічних ознак. Стійкість до хвороб. Напрями і методи селекції.

Тема 9. Генетика нуту

Видовий склад і каріологія підродини *Glicine soja*. Філогенетичні зв'язки і еволюція геномів. Внутрішньовидова та віддалена гібридизація. Генетика ознак сої. Успадкування морфологічних, біологічних і біохімічних ознак. Стійкість до хвороб. Напрями і методи селекції.

Генетика технічних культур

Тема 10. Генетика соняшника

Класифікація, походження, каріотип *Helianthus L.* Напрями і методи селекції. Внутрішньовидова та віддалена гібридизація. Методи створення батьківських самозапилених ліній. Загальна і специфічна комбінаційна здатність. Ефекти гетерозису по різних господарсько-корисних ознаках. ЦЧС у соняшника. Генетика основних господарсько-цінних ознак.

Тема 11. Генетика буряка

Класифікація, походження, каріотип *Beta vulgaris L.* Напрями і методи селекції. Внутрішньовидова та віддалена гібридизація. Методи створення

батьківських самозапилених ліній. Генетика основних господарсько-цінних ознак.

Тема 12. Генетика ріпака

Систематика та походження ріпаку (*Brassica napus* L.). Напрями і методи селекції *Brassica napus* L. Створення гетерозисних гібридів з використанням ЦЧС. Генетика. Успадкування вмісту ерукової кислоти. Успадкування глікозинолатів. Успадкування стійкості до ураження хворобами.

Тема 13. Генетика проса

систематика та походження проса;
створення гетерозисних гібридів з використанням ЦЧС;
успадкування стійкості до ураження хворобами.

Тема 14. Генетика гречки

систематика та походження гречки;
успадкування стійкості до ураження хворобами.
список генів.

2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем лекцій	Кількість годин						
	Денна форма				Заочна форма		
	Усього	у тому числі			у тому числі		
		го	лекції	лаб.	Сам.	Лекції	лаб.
Модуль 1 Генетика зернових культур							
Змістовий модуль 1. Генетика зернових культур							
Тема 1. Вступ. Генетика зернових культур. Генетика пшениці	10	2	2	6	2	2	6
Тема 2. Генетика жита	10	2	2	6	–	2	6
Тема 3. Генетика ячменю	10	2	2	6	–		6
Тема 4. Генетика кукурудзи	10	2	2	6	–	2	6
Тема 5. Генетика тритикале	10	2	2	6			6
Тема 6. Генетика вівса	10	2	2	6	–	2	4
Разом за змістовим модулем 1	60	12	12	36			34
Модуль 2. Генетика бобових та технічних культур							
Змістовий модуль 2. Генетика бобових, круп'яних та технічних культур							
Тема 7. Генетика гороху	8	2	2	4	2		4
Тема 8. Генетика сої	8	2	2	4			4
Тема 9. Генетика нуту	8	2	2	4			4
Тема 10. Генетика соняшника	8	2	2	4			4
Тема 11. Генетика буряка	8	2	2	4			4
Тема 12. Генетика ріпаку	6	2	-	4		2	6
Тема 13. Генетика проса	8	2	2	4			8
Тема 14. Генетика гречки	6	2	-	4			8
Разом за змістовим модулем 2	60	18	12	32	2	10	42
Усього годин	120	28	24	68	4	10	76

3. Теми лекційних занять (денна форма)

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступ. Задачі спеціальної генетики. Генетика пшениці.	2
2	Генетика жита	2
3	Генетика ячменю	2
4	Генетика кукурудзи	2
5	Генетика тритикале	2
6	Генетика вівса	2
7	Генетика гороху	2
8	Генетика сої	2
9	Генетика нуту	2
10	Генетика соняшника	2
11	Генетика буряка	2
12	Генетика ріпаку	2
13	Генетика проса	2
14	Генетика гречки	2
	Всього годин	28

4. Теми лекційних занять (заочна форма)

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступ. Задачі спеціальної генетики. Генетика пшениці.	2
2	Генетика ріпаку.	2
	Всього годин	4

5. Теми лабораторних занять (денна форма)

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Видовий склад і каріологія роду пшениць. Особливості селекції культури. Генетика пшениці.	2
2	Напрями селекції жита. Генетика культури. Методи створення сортів.	2
3	Напрями та методи селекції ячменю. Генетика ячменю. Особливості селекції вівса. Генетика вівса.	2
4	Класифікація та каріотип кукурудзи. Генетика кукурудзи.	2
5	Селекція соняшника. Генетика соняшника.	2
6	Напрями і методи селекції цукрового буряка. Генетика ознак цукрового буряка.	2
7	Біологічні особливості, класифікація та походження ріпаку. Напрями селекції. Генетика ріпаку.	2
8	Напрями та методи селекції гороху. Генетика гороху.	2
9	Особливості селекції сої.	2
10	Особливості селекції вівса. Генетика вівса.	2
11	Класифікація і каріотипи тритикале. Напрями селекції.	2
12	Генетика нуту. Напрями селекції.	2
	Всього годин	24

6. Теми лабораторних занять (заочна форма)

№ п/п	Назетикава теми	Кількість годин
1	Напрями та методи селекції ячменю. Генетика ячменю. Особливості селекції вівса. Генетика вівса.	2
2	Напрями та методи селекції соняшника. Генетика соняшника.	2
3	Генетика сорго. Напрями селекції.	2
4	Генетика основних господарсько-цінних ознак пшениці озимої	2
5	Генетика основних господарсько-цінних ознак пшениці ярої	2
	Всього годин	10

7. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Гени стійкості до хвороб і шкідників у пшениці озимої.	2	2
2	Гени біохімічних ознак пшениці озимої.	2	2
3	Автостерильність та автофертильність жита озимого.	2	2
4	Генетика ярих і озимих тритикале.	2	2
5	Генна і цитоплазматична чоловіча стерильність у ячменю.	2	2
6	Генетика вівса. Стійкість до патогенів.	2	2
7	Генна і цитоплазматична чоловіча стерильність у кукурудзи	2	4
8	Гени структури і біохімічного складу ендосперма у кукурудзи.	2	2
9	Генетика основних господарсько-цінних ознак гороху.	2	2
10	Генетика основних господарсько-цінних ознак сої.	2	2
11	Генетика морфологічних ознак соняшника.	2	4
12	Генетика успадкування якісних ознак ріпаку.	2	2
13	ЦЧС у буряка цукрового.	2	2
14	Методи отримання генетично модифікованих рослин сої.	2	2
15	Генетика основних господарсько-цінних ознак буряків цукрових	2	4
16	Диплоїдна пшениця.	2	4
17	Походження і доместикація жита.	2	2
18	Задачі спеціальної генетики.	2	2
19	Значення спеціальної генетики для стабілізації виробництва сільськогосподарської	2	2

	продукції.		
20	Історія, сучасний стан і перспективи подальшого впровадження світових і українських досягнень спеціальної генетики в селекційну практику, насінництво, розсадництво й товарне виробництво.	2	4
21	Геномний склад роду <i>Triticum</i> L Генетика пшениці.	2	4
22	Характеристика видів пшениці.	2	4
23	Гени морфологічних і фізіологічних ознак пшениці	2	4
24	Видовий склад і каріологія родів <i>Secale</i> L. і <i>Triticale</i> L	2	4
25	Напрями і методи селекції тритикал. Філогенетичні зв'язки	2	4
26	Міжвидові схрещування і геномний склад тритикале	2	4
27	Адаптивність рослин жита	2	2
28	Гетерозис. Напрями і методи селекції	2	-
29	Генетичний потенціал мінливості	2	-
30	Поліплоїдія	2	-
31	Поліморфізм жита.	2	-
32	Список генів	2	-
33	Генетика морфологічних, біологічних і біохімічних ознак генів.	2	-
34	Видовий склад і каріологія родів <i>Hordeum</i> L. і <i>Avena</i> L.	2	-
35	Список генів і групи зчеплення у ячменю і вівса		-
36	Генетичний потенціал мінливості вівса		-
37	Успадкування кількісних ознак ячменю		-
38	Особливості пивоварних, круп'яних і кормових генотипів ячменю		-
39	Видовий склад і каріологія роду <i>Zea mays</i> L		-
40	Філогенетичні зв'язки кукурудзи		-
41	Віддалена гібридизація кукурудзи		-
	Всього годин	68	76

8. Методи навчання

Вивчення дисципліни здійснюється шляхом проведення лекційних занять, під час проведення практичних занять, шляхом самостійного опрацювання матеріалу, виконання індивідуального завдання та використання наочних матеріалів.

9. Методи контролю

Визначення рівня засвоєння матеріалу відбувається по кожній темі шляхом поточно-модульного контролю у вигляді тестування та усного опитування.

10. Розподіл балів, які отримують студенти (денна форма навчання)

Поточне тестування та самостійна робота				Екзамен	Сума
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2			
T1-2	T3-4	T5	T6-7	30	100
20	15	10	25		

T1, T2 ... T7 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

1. Крижанівський В.Г., Новак Ж.М., Діордієва І.П. Методичні рекомендації до написання курсової роботи з дисципліни «Спеціальна генетика сільськогосподарських культур» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня магістр зі спеціальності 201 «Агрономія». – Умань, 2018 р. – 9 с.
2. Крижанівський В.Г. Генетика зернових культур. Методичні рекомендації для проведення лабораторних занять з дисципліни «Спеціальна генетика сільськогосподарських культур» для студентів спеціальності 201 «Агрономія» спеціалізацій «Селекція і генетика сільськогосподарських культур» та «Насінництво і насіннезнавство» вищих аграрних закладів освіти IV рівня акредитації. – Умань: УНУС, 2018. – 24 с.
3. Крижанівський В. Г., Новак Ж.М. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів з дисципліни «Спеціальна генетика сільськогосподарських культур» для студентів денної форми навчання за спеціальністю 201 «Агрономія» вищих аграрних закладів освіти IV рівня акредитації. – Умань: УНУС, 2018. – 12 с.
4. Крижанівський В.Г., Новак Ж.М. Методичні рекомендації для індивідуальної роботи студентів з дисципліни «Спеціальна генетика сільськогосподарських культур» для студентів денної форми навчання за спеціальністю 201 «Агрономія» вищих аграрних закладів освіти IV рівня акредитації. – Умань: УНУС, 2018. – 10 с.

Рекомендована література

Базова

1. Чекалін М.М. Селекція та генетика окремих культур: навчальний посібник. / М.М Чекалін, В.М. Тищенко, М.Є. Баташова – Полтава: ФОП Говоров С.В., 2008. – 368 с.
2. Спеціальна селекція польових культур: Навчальний посібник / В.Д. Бугайов, С.П. Васильківський, В.А. Власенко та ін., за ред.. М.Я. Молоцького. – Біла Церква, 2010. – 368 с.
3. Молоцький М. Я. Селекція і насінництво сільськогосподарських рослин / [Молоцький М. Я., Васильківський С. П., Князюк В.І., Власенко В. А.] – Київ, 2006. – 463 с.

Допоміжна

1. Генетика сільськогосподарських рослин / М.М. Макрушин, О.О. Созінов, Є. М. Макрушина, І.О. Созінов; За ред.. М.М. Макрушина. – К.: Урожай, 1996. – 320 с.
2. Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть // Т. 2, 3. – К: Логос, 2001. – 1120 с.
3. Сорочинський Б.В. Генетично модифіковані рослини / Б.В. Сорочинський, О.О. Данильченко, Г.В. Кріпка / К., 2005. – 203 с.
4. Чекалин Н.М. Генетические основы селекции зернобобовых культур на устойчивость к патогенам / Н.М. Чекалин. – Полтава.: Вид-во «Інтерграфіка», 2003. – 186 с.